

Mysteriet med de forsvunnede vardene på Washington Irving Island. Noen momenter til spørsmålet om nordboernes ferder mot de nordligste farvatn

Av Øivin Bakke

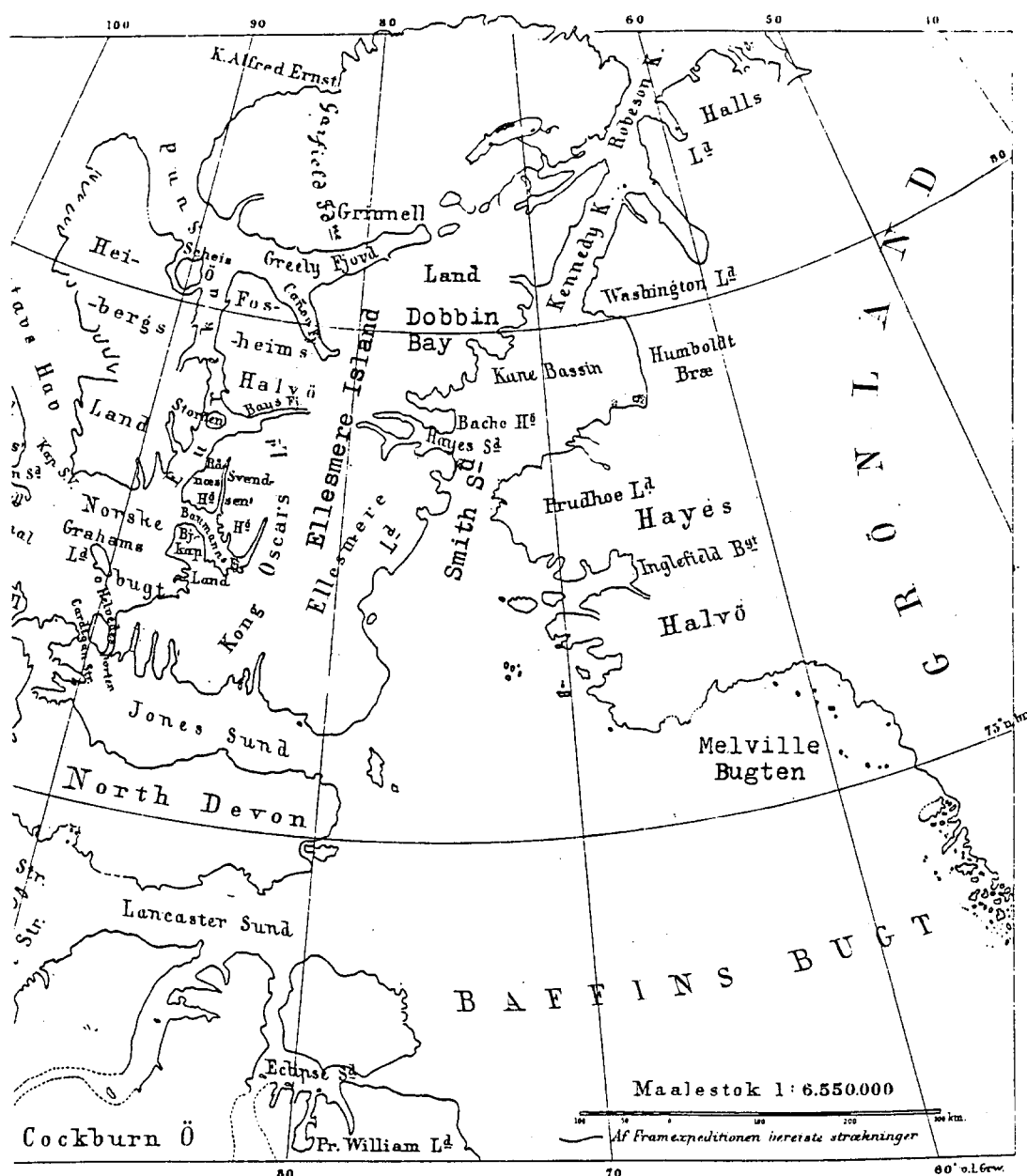
To gamle varder ved østkysten av Ellesmere Island i arktisk Canada, som ble oppdaget i 1875, påstås idag av amerikanske arkeologer å være sporløst borte. Dette må være feil, og påstanden må bero på manglende kjennskap til det kildematerialet som beretter om oppdagelsen av vardene. De to viktige vardene, som idag eksisterer som en enkelt ombygd varde, utgjør sammen med en rekke andre gamle og nye funn av norrøn opprinnelse, sterke indisier for at Ellesmere Island ble besøkt av nordboerne fra Grønland i middelalderen.

Drivkraften bak nordboernes fangst- og oppdagelsesferder mot de nordvestlige kyststrøkene, som bare unntakelsesvis kan ha ført dem så langt nord som til Ellesmere Island, må hovedsakelig ha vært utsikten til en utbytterik hvalrossfangst, og særlig de verdifulle hvalrossstennene. Den foreliggende artikkelen danner innledningen til et større arbeide nettopp om dette. I sin ytterste konsekvens har disse forhold stor betydning for spørsmålene omkring nordboersamfunnets undergang mellom ca. 1350 og 1500.

Innledning

De siste 10 årene er det gjort en rekke bemerkelsesverdige funn av norrøn opprinnelse ved kysten av Ellesmere Island, det store øylandet i den nordligste delen av arktisk Canada som bare er atskilt fra Grønland ved en relativt smal »kanal«. Funnene er gjort under arkeologiske utgravninger på en rekke gamle eskimoboplasser (se Peter Scheldermann 1978–1982), men funnomstendighetene gjør det umulig å si noe sikkert om hvordan gjenstandene har havnet der; de

kan like gjerne være brakt dit av eskimoen selv som av nordboere, eller de kan ha havnet der som vrakgods etter eventuelle skipsforlis. Hva som imidlertid er sikkert, er at disse funnene har brakt de uløste spørsmålene omkring nordboernes fangstferder mot Grønlands nordvestkyster frem i lyset med fornyet styrke. At slike ferder virkelig foregikk på 12–1300-tallet, vet man med sikkerhet ut fra de islandske kildene (nærmere om dette siden), men beretningene er så nøkterne og kortfattede at det er uråd å

Oversigtskart over de omtalte områder. Fra Otto Sverdrups: Nyt land. Fire aar i arktiske egne (Kra. 1903).

avgjøre med sikkerhet hvor langt nordboerne (fortrinnsvis fra Vesterbygden og Østerbygden) nådde.

Gunnar Isachsen var den første som fremsatte den teorien at nordboere fra

Grønland hadde nådd helt frem til Ellesmere Island (Isachsen 1907). Isachsen deltok på den 2. Framekspedisjonen (under ledelse av Otto Sverdrup) til disse farvatn i tiden 1898 til 1902, og

hans meninger grunnet seg dels på oppdagelser gjort sommeren 1901, og dels på de gamle islandske kildene. På to øyer i det store Jones Sound, på sydsiden av Ellesmere Island, ble det funnet en mengde kunstig oppbygde ærfuglreder, som neppe kunne være av eskimoisk opprinnelse. Tvert imot var det meget sannsynlig at de var bygd av nordboere (nærmere om dette siden). Under oppholdet i disse traktene ble det også funnet to store varder på nordsiden av Jones Sound, som heller ikke kunne antas å være av eskimoisk herkomst. Forøvrig ble disse områdene først kartlagt under Fram-ekspedisjonen. Dessverre ble vardefunnet uteglemnt og først offentliggjort i 1932 (Isachsen 1932: 78). Opplysningene ble »gjenfunnet« i et gammelt notat gjort av ekspedisjonens geolog Per Schei. Isachsen tar i sin avhandling fra 1932 igjen opp spørsmålene om nordboernes ferder mot nord, og denne gangen bringer han i tillegg en annen og bortglemt oppdagelse frem i lyset. Det gjelder to store varder på toppen av Washington Irving Island, som ble oppdaget av den britiske arktis-ekspedisjonen 1875–76. Denne øya (ved østkysten av Ellesmere Island) ligger rett utenfor Cape Hawks, ved inngangen til Dobbin Bay på vestsiden av Kane Basin.

Mysteriet

I dag er imidlertid disse siste vardene omgitt av det største mysterium. Peter Schledermann, som deltok i de seneste utgravningene av eskimoboplassene på Ellesmere Island, kommer med følgen-

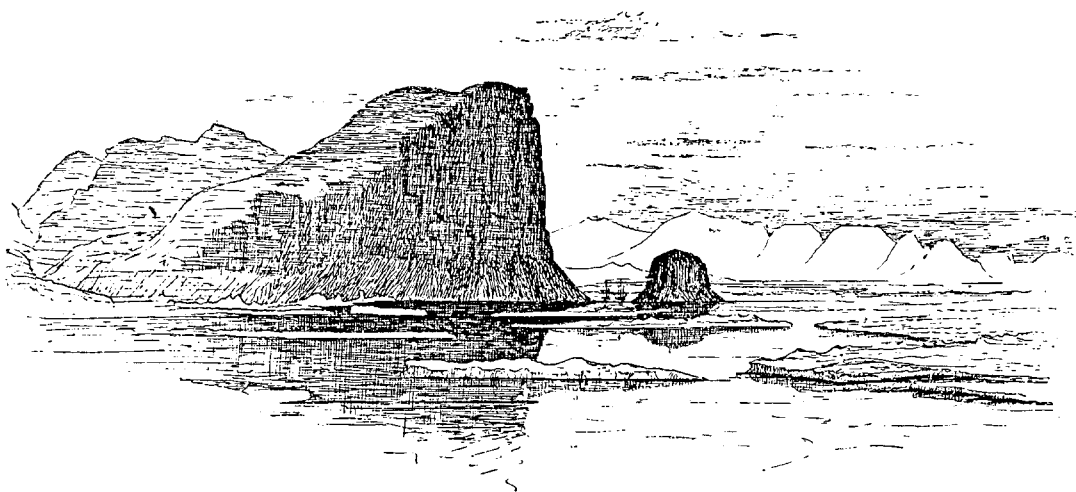
de bemerkelsesverdige uttalelse (1982: 224):

»Under de forløbne feltsæsoner har vi søgt efter og undersøgt talrige varder i Bache Peninsula området. Vi har især tilbagt megen tid på Washington Irving Island med at lede efter to varder, som oprindelig er omtalt af ekspeditionsmanden Nares (1878: 88), som i 1875 fandt to varder, som så meget gamle ud, på toppen af denne ø, der ligger som en markant landkending på vestsiden af Kane Bassinet. Til vor store skuffelse fandt vi ingen spor efter disse varder, som kunne have været opført af norrøne oppdagelsesrejsende.«

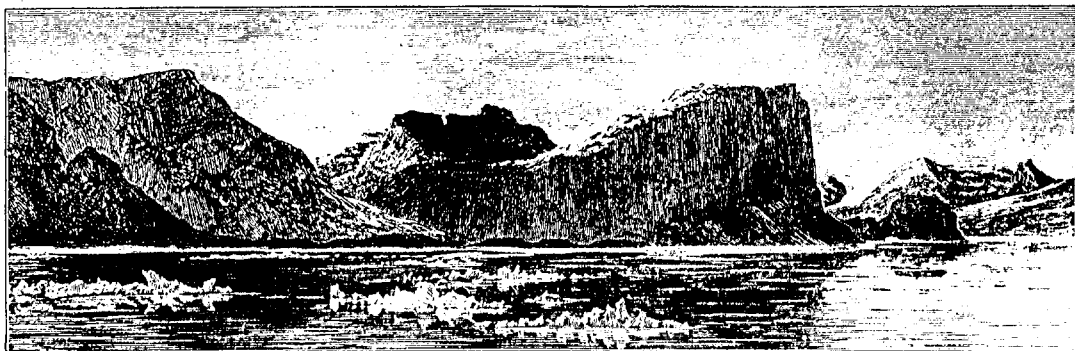
Dette er jo meget klar tale. De fant altså ikke engang ruinene etter de gamle vardene; nær sagt hver eneste stein må ha vært sporløst borte. Løsningen på dette mysteriet er både komplisert og svært enkel. De som har lest Edgar Allan Poes novelle »The proloigned letter«, vet at løsningen ligger nærmere enn man aner, når objektet ligger åpent i dagen og samtidig har en forandret fasade. Ja, faktisk har Schledermann sett rett på vardene uten å se dem. Saken er at vardene, i sin daværende form, forsvant den samme dagen de ble oppdaget, nemlig 12. august 1875.

Den britiske arktis-ekspedisjonen 1875–76

Denne ekspedisjonen, som ikke innfridde de store og overdrevne forventningene som var stilt, skulle med de to skipene »Alert« og »Discovery« trengje så langt nord som mulig gjennom Smith Sound, Kane Bassin, Kennedy Channel

Cape Hawks med Washington Irving Island like under til høyre, ved innseilingen til Dobbin Bay vest i Kane Basin, slik de er fremstilt hos E. L. Moss (1878: 23) øverst og G. S. Nares (1878: 87) nederst. Figurene er visstnok laget av kunstnere etter skisser tatt under ekspedisjonen 1875–76. I Nares figur kan det skimtes en varde på toppen av Washington Irving Island.

og Robeson Channel mellom Grønland og Ellesmere Island. Lederen for ekspedisjonen, og samtidig kaptein på »Alert«, var Georg Strong Nares (1831–1915). Ombord på det samme skipet var kommandør Albert Haistings Markham og skipslegen Edward L. Moss. Det er disse tre, og særlig Nares og Markham, vi skal stifte bekjentskap med i det følgende, og som har beskrevet de gamle vardene på Washington Irving Island.

For lettere å forstå det intrikate vardemysteriet må vi imidlertid raskt gå

noen år tilbake i tiden. I 1846 forsvant sir John Franklin sammen med skipene »Erebus« og »Terror« og 128 mann, nesten sporløst i de arktiske isøder under forsøk på å finne Nordvestpassasjen; ingen vet nøyaktig hvor eller hvordan. Forsvinningen resulterte i utallige ettersøkningsekspedisjoner og derigjennom en akselerert utforskning av de arktiske områdene. På grunn av denne og andre ulykker, ble det siden vanlig praksis å bygge varde på ethvert passende sted, og der legges beskjed om

ekspedisjonens fremdrift og videre planer. Elisha Kent Kane, leder for den 2. Grinnalekspedisjonen 1853–55, forteller (1856: 58): »It was our custom, in obedience to a general order, to build cairns and leave notices at every eligible point.«

Også Nares-ekspedisjonen 1875–76 hadde strenge ordre om å bygge varder. Den åtte sider lange seilingsinstruksen (Nares 1878:xviii) inneholder gjentatte oppfordringer til dette. Bl. a. heter det (s. xii):

»Here (on Lyttelton Island) a conspicuous cairn should be erected; one record placed in the cairn, another laid beside it on the north side, and a third buried twenty feet due north of it. These records should contain proceedings of the voyage and such information as may be necessary ... The ships should then proceed up Smith Sound with all speed ... stopping only to erect cairns on such conspicuous points as may be conveniently landed on. Similar information should be placed at these cairns, and after the same method as described for the cairn on Lyttelton Island ... It is desirable that these cairns should not be more than sixty miles apart ...«

Littleton Island ligger forøvrig like nordvest for Etah, nesten på ytterspissen av Grønlands nordvestkyst. Alt tyder på at Nares fulgte disse ordrene. Den 29. juli 1875 ble det bygd en varde på Cape Isabella, ved vestsiden av Smith Sound, med følgende beskjed (The Geographical review, march 1918: 1888):

H. M. S. »Alert«, at Cape Isabella,
29th of July, 1875.

»Alert« and »Discovery« erected this cairn 29th July, 1875. Should the Strait be impassable for a sledge, the despatches from the expedition will be deposited in a cask on the lower point magnetic west of this position each spring of our stay north of Smith Sound.

Anyone having despatches or letters for the expedition, is requested to deposit them in the cask, unless he is coming farther north, in that case a cairn will probably be found at Cape Sabine, Dobbin Bay, Carl Ritter Bay, and Port Bellot. All well on board. No ice in sight.

Should the strait be passable, the despatches will be taken to Littleton Island.

G. S. Nares,
Commanding Expedition.

Ifølge denne beskjeden hadde alt kaptein Nares planer klare om å bygge en varde ved Dobbin Bay. Her ligger også Washington Irving Island, og hit nådde ekspedisjonen den 12. august 1875.

Vardene oppdages (og forsvinner)

Det følgende er et sørgelig eksempel på hvor forskjellig virkeligheten kan oppfattes, og i særlig grad på hvor forskjellig den siden gjengis av dem som opplevde hendelsene. Vanligvis har vi bare en enkelt beretning fra lignende ekspedisjoner; i dette tilfellet er vi så heldige (eller uheldige) å ha hele tre stykker. Både E. L. Moss, G. S. Nares og A. H. Markham har gitt sin versjon av det som

*De to gamle Vardene på Washington Irving Island som ble oppdaget 12. august 1875 av den britiske-arktiske-ekspedisjonen. Begge vardene ble revet og gjenoppbygd som en større varde. Fra E. L. Moss: *Shores of the Arctic Sea*, s. 24 (London 1878). Figuren, som er laget af en kunstner etter skisse av Moss, er trolig sterk idealisert, da Nares (og Markham) forteller at den ene varden var delvis ødelagt.*

skjedde på Washington Irving Island. Tidligere er det visstnok, så langt jeg har kunnet bringe på det rene, kun beretningene til Moss og Nares som særlig har vært kjent og omtalt. Hverken Gunnar Isachsen (1932), Vilhjamur Stefansson (1944), J. Kr. Tornø (1944) eller Helge Ingstad (1959 og 1985), som har omtalt vardefunnet på Washington Irving Island og diskutert norboernes ferder mot Grønlands nordvestkyster, ser ut til å ha vært klar over A. H. Markhams beretning. Heller ikke har disse forfatterne vært klar over at vardene slett ikke eksisterte lenger, da de skrev sine omtaler.

La meg først ganske kort si noen ord

om bøkene som alle tre utkom i London i 1878 (på forskjellige forlag). Forordet til Moss er fra februar 1877, idet han overlater illustrasjonsmaterialet (skisser og malerier) til sin forlegger, mens Nares og Markhams forord er skrevet h. h. v. i april og mars 1878. Boken til Moss er forøvrig et nydelig plansjeverk, med tallrike stikk og kromolitografier (i farger), der teksten bare omhandler hovedbegivenhetene på Ekspedisjonen. Markham forteller i sitt forord av manuskriptet ble skrevet noen få måneder etter hjemkomsten til England (sist i september 1876), men at utgivelsen ble utsatt i påvente av at Nares arbeid skulle bli ferdig. De nesten

samtidige utgivelsene og bøkens tekster forøvrig, gjør det lite trolig at noen kopiering eller samarbeide har funnet sted mellom forfatterne. Her må jeg dog ta et lite forbehold mellom Moss og Nares, idet Nares forteller i forordet at noen av skissene til Moss er benyttet i hans to binds store verk. Mellom teksten i Nares og Markhams bøker, som følger ekspedisjonen fra dag til dag, ser det generelt ut til å være endel forskjeller, også tildels markante. Dette gjelder hendelser de begge må ha opplevd. Jeg har bare tatt noen få stikkprøver, men resultatet av disse tilsier at en grundigere undersøkelse nok med hell kunne foretas. Dette er imidlertid en oppgave som i omfang ligger langt utenfor denne avhandlings siktemål.

Jeg overlater ordet til de tre ekspedisjonsdeltakerne og forbereder leseren på et par bemerkelsesverdige forskjeller mellom Markhams og de to andres beskrivelser (mine uthevelser).

Moss, 1878: 22–23:

»Every one was on deck as we rounded Cape Hawkes into Dobbin Bay at midnight on the 12th August ... Washington Irving Island threw a long shadow towards us ... As we rounded in close to the island, every telescope was fixed on a strange point on the top of the bluff standing out clear and sharp against the nothern sunlight. It was either a very odd pinnacle of rock or a cairn, and that, too, remarkably well placed. We could soon decide, for the back of the bluff afforded a steep but practicable ascent. The conglomerate rock of the summit was smoothed off like a mo-

saic by the action of some ancient glacier, but near the edges it broke into a succession of rocky ledges, and *on the topmost of these stood the object of our curiosity – a conical pile of well-packed stones. A second similar one stood a little lower down to the southwards*, both plainly the work of a painstaking builder. But who was that builder? Not Eskimo. Structure and site forbade that suggestion. Civilised man had but once visited this shore, and that was when Dr. Hayes, in the spring of 1861, halted his tired dogs on the floes beside the island. He did not climb the bluff, and, besides, such an active sledge traveller would not have loitered to build a pair of cairns except at some crisis of his journey, and then he would have referred to them in his Journal. But the cairns themselves bore witness that they were not the work of any modern builder. Lichens grow but slowly in these regions. Dr. Scott found Sir Edward Parry's cairn untouched by them after thirty-two years, and the wheel tracks of his cart were fresh as yesterday's when, after the same interval, Sir Leopold M'.Clintock crossed his track. These stones, on the other hand, were cemented together by deep patches of orange lichen – the growth of many generations. *We found no record or scratched stone* to tell us the names or fortunes of the men who had left the cairns as witnesses to us, their successors. Perhaps some baffled wanderer, whose fate is unknown to fame, had thus marked his furthest north. There is plenty of room for

conjecture. Many have sailed for the northern Eldorado since Karlsefne, Celtic Norseman, left his Greenland home and launched his ships on the first Arctic Expedition, eight hundred and seventy years ago ...»

Nares, 1878 vol I: 87–88:

»Cape Hawks, forming the west point of Dobbin Bay, is a specially fine headland rising to a height of 1,400 feet. As we rounded it the weather was extraordinarily calm ... After passing through the channel between Washington Irving Island and Cape Hawks a large quantity of ice and many small icebergs were met ... I had intended placing our second large depot of three thousand rations ... on the island, but the passing ice prevented our doing so ... Accordingly a small protected bay two miles north of Cape Hawks was chosen. There the depot and a boat were landed while a party visited the island *to deposit a notice* and obtain a view to the eastward. On reaching the summit, about 900 feet high, after a laborious scramble up the steep hillside, *we found two ancient cairns* far too old to have been erected by Dr. Hayes, the only traveller known to have visited the neighbourhood. They were built of conglomerate and rested on a similar base, *which in one case had become undermined by the natural crumbling away of the rock, and in doing so had destroyed a part of the cairn*. Lichens which had spread from stone also proved that they were of great age. *They contained no records whatever ...*«

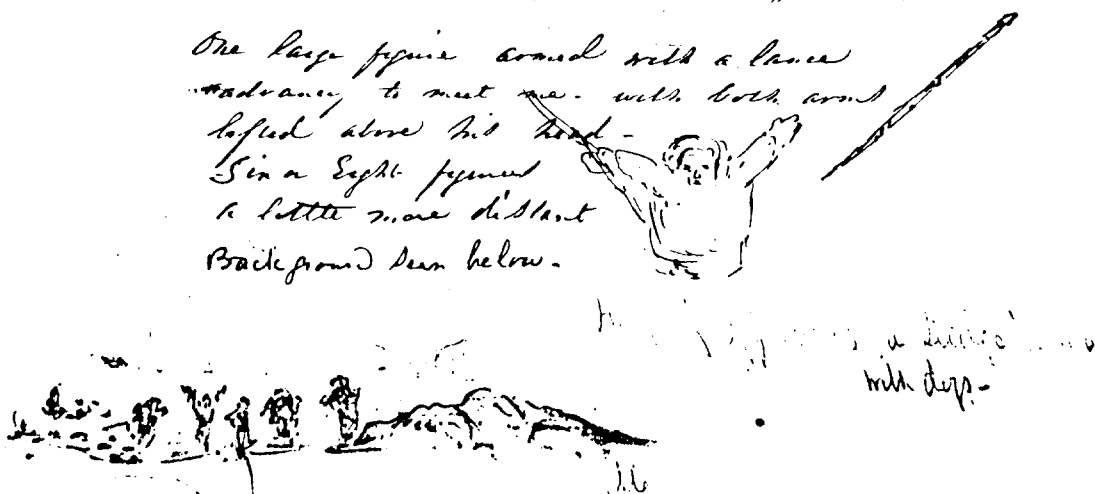
Markham, 1878: 83–85:

»At 9 P. M. the southern extreme of Dobbin Bay, called Cape Hawks, was passed ... The cape itself towered over our heads as we steamed past ... Making the ships fast to an iceberg, preparations for landing a large depot of provisions ... were immediately commenced ... Whilst engaged in these operations, an adjacent island – Washington Irving Island – was visited, and *a large cairn erected on its summit*. Our surprise may be imagined when, *on reaching the top, the remains of an old cairn were discovered*. At first its origin was attributed to Hayes, who visited the island in 1860, but on closer inspection evidences of a construction at a much earlier date were palpable, the stones of which it was composed being covered with lichen, denoting great age. Hayes, in the published account of his voyage, makes no mention either having seen this cairn or of having built one on the island. It was, undoubtedly, the work of white men's hands; the object and necessity for building cairns is unknown, and therefore not practised, by the Eskimos. How then came this structure in such a remote and desolated part of the world? Can it be the work of some obscure navigator of years gone by, who erected this monument as a memento of his visit, but who never returned to relate the results of his adventures voyage? This must for ever remain a mystery! *Of course it was quickly demolished and its site subjected to a very careful search*, in the hopes of discovering

No. 8. Use these figures to compose a group of Smith Sound-
Esquimaux running over the ice to meet me

First meeting with the Esquimaux.

One large figure armed with a lance
advancing to meet me - with both arms
lifted above his head -
Six or eight figures
a little more distant
Background seen below.

Elisba Kent Kanes møte med eskimoene ved Smith Sound i april 1854, slik det er gjengitt i hans egen skisse (Corner 1972: 156) og i den ferdige figuren (Kane 1856, vol I: 202).

some record or clue by which its history might be ascertained; but *nothing was found*, and we were forced to content ourselves *with reconstructing it on a larger scale, and depositing a record at its base* detailing the movements of the expedition ...»

Siden vi ikke godt kan beskylde tre seriøse britiske offiserer for å lyve, anser jeg det utenfor enhver tvil at det virkelig var en eller to gamle varder på øya. Men antallet er egentlig ganske uvesentlig, siden de begge led samme skjebne. La meg imidlertid forutsette at det var to varder, siden både Moss og Nares hevder dette.

Det bemerkelsesverdige ved Markhams beretning er ikke først og fremst

at han forteller at det kun ble funnet en varde; dette kan til nød godtas som én forglemmelse, når vi tar hensyn til at det ble bygd en rekke varder på ekspedisjonen og at Markham var med på å bygge flere av dem. Nei, det bemerkelsesverdige er at han gir oss den eneste rimelige og sannsynlige forklaringen på hvordan vardene forsvant, der de to andre forfatterne helt utelater å fortelle noe om dette; de ble begge fullstendig nedrevet og grundig undersøkt, for deretter sammen å bli gjenoppbygd i en større utgave, slik Markham hevder.

At det må ha foregått på denne måten kan vi se av følgende forhold. Som tidligere vist hadde ekspedisjonen strenge ordre om å bygge varder, vel å merke en varde av gangen; og Nares hadde alt

planen klar om å bygge en varde ved Dobbin Bay, i dette tilfellet på Washington Irving Island. Nares sier også ovenfor at et selskap besøkte øya *for å deponere en beskjed*. Markham forteller at en stor varde ble oppbygd i det høyeste punktet, hvor det ble plassert en beskjed i bunnen. At de gamle vardene først ble grundig undersøkt kan vi lese oss til både hos Moss og Nares: »vi fant ingen beskjed eller innrisset stein« (Moss); »de inneholdt ikke noe slags beskjed« (Nares). *Dette kan de bare ha funnet ut ved å rive vardene*, slik Markham forteller, og deretter undersøke steinen og byggetomten nøye: »den (varden) ble raskt nedrevet og dens byggetomt underkastet en grundig undersøkelse, men ingenting

ble funnet«. Det har neppe vært særlig mye tilgjengelig stein i rimelig nærhet på toppen av øya; det meste var nok forlenget benyttet til de to gamle vardene. Hva har vel da vært mer naturlig enn å benytte steinen fra de nedrevne vardene til å bygge opp en ny og større varde, slik Markham hevder?

Men mysteriet er ikke over med dette, for nå kommer »rosinen i pølsen«. Året etter, på tilbaketuren, nærmere bestemt 3. sept. 1876, ble øya igjen besøkt av Nares. Han beretter (Nares 1878 vol. II: 161–62:

»During the forenoon I landed on Washington Irving Island, and the weather being very clear, obtained a fine view. On visiting *the cairn erected*

the previous year our papers were found to have been untouched: so redating them, and adding a further notice of our movements, the cylinders were replaced. *I again examined the two lichen-covered cairns, but could find no record of who had built them:* they were probably erected by some enterprising and successful navigator who, if he ever returned home, has not published an account of his discoveries.«

Dersom vi skulle tolke dette bokstavelig, så måtte det ha vært tre varder i det høyeste punktet på Washington Irving Island den 3. september 1876. Men dette er en umulighet, både ut fra hva som er sagt ovenfor og det følgende. Av rent praktiske grunner ville det ha vært helt urimelig, og i strid med instruksene, å bygge opp en tredje varde i nærheten av de to gamle. Dette ville i høyeste grad ha vært forvirrende for de som kom etter; hvor skulle de i så fall ha lett etter beskjeder? Nei, det Nares må ha ment, er at han undersøkte *byggetomten* til de to lavdekte vardene. Det mangler altså bare tre ord (*the site of*) i setningen ovenfor for å gi det hele en rimelig mening. Vi skal videre legge merke til at Nares *ber tilstår at det ble bygd en varde året før, noe både han og Moss helt har unnlatt å fortelle tidligere*. Dette er selvfølgelig den varden Markham beretter at de var tilfredse ved å oppbygge i en større målestokk (etter å ha revet de gamle), og hvor de deponerte en beskjed i bunnen. Altså er det Markham som her gjengir det mest fullstendige hendelsesforløpet (selv om han har glemt at det var to gamle varder som ble funnet).

Den figuren av de to gamle vardene (gjengitt ovenfor) som en kunstner har rentegnet (og bearbeidet) etter en skisse av Moss, kan ikke være riktig. Jeg kunne bruke så sterke ord som å si at figuren lyver, men jeg vil isteden si at den må være sterkt idealisert. To personer forteller nemlig at en av vardene var delvis ødelagt, og jeg forutsetter derfor at dette er sant. Markham sier ovenfor at *levningene* etter en gammel varde ble oppdaget, da de nådde toppen. Nares beretter at *underlaget i ett av tilfellene var blitt underminert av steinens naturlige forvitring og derved hadde ødelagt en del av varden*. Men begge vardene på figuren er helt intakte og altså ikke i samsvar med virkeligheten. Dette skyldes neppe Moss selv, men heller den kunstneren som rentegnet hans skisse.

Et godt eksempel på hva en kunstners bearbeidelse av en ytterst mangelfull skisse kan resultere i, har vi fra den 2. Grinnel-ekspedisjonen til Elisha Kent Kane i tiden 1853 til 1855. Figuren skal gjengi Kanes møte med eskimoene ved Smith Sound i april 1854 (Kane 1856, vol I: 202), og viser en bevæpnet Kane foran en flokk med opphissete eskimoer. I sin egen beretning forteller derimot Kane at han møtte eskimoene helt ubevæpnet (smst. s. 203). Når vi sammenligner den høyst uferdige skissen til Kane (G. W. Corner 1972: 156) med det ferdige resultatet, skjønner vi at bildet av hendelsen hovedsakelig har oppstått i kunstnerens fantasi og at det bare delvis avspeiler virkeligheten. Den eneste og høyst magre rettledningen som kunstneren har hatt finnes i skissen og er skrevet av Kane selv:

»Use these figures to compose a group of Smith Strait Esquimaux running over the ice to meet me. Just meeting with the Esquimaux. One large figure armed with a lance advancing (?) to meet me with both arms lifted above his head. Six or eight figures a little more distant. Background seen below.«

Jeg nevner dette for at man ikke skal begå den feilen å betrakte de to vardene i Moss sin figur som en korrekt gjengivelse av de virkelige forhold den 12. august 1875.

Vardeundersøkelser i arktis i 1859

De britiske offiserers interesse for Washington Irving Island og vardene der, skyldtes både at de selv var pålagt å bygge varder med innlagte beskjeder, og at det var viktig å finne spor eller beskjeder fra andre som hadde bygd varder. Markhams opplysninger om deres fremferd i så måte kan synes noe brutal, men her var det ikke snakk om å spare noe kulturminne. Denne grundige undersøkelsen av varder var helt vanlig og også helt nødvendig. En av de mange ekspedisjonene, og den mest vellykkede, som ble sendt ut for å lete etter den forsvunne Franklin-ekspedisjonen, kan til fulle bekrefte dette.

I 1859 lette kaptein Mc Clintock og hans folk, med skipet Fox, etter spor av de forsvunne skipene Errebus og Terror i de nordøstligste deler av arktisk Canada. Vi skal følge dem en stund omkring den store øya King Williams Island. Undersøkelsene er beskrevet i Mc Clintocks: A narrative of the disco-

very of the fate of Sir John Franklin and his companions (London 1860). Kaptein Mc Clintocks og løytnant Hobsons sledegrupper skilte lag i mai 1859, for hver for seg å undersøke kyststrekningene. Den 24. mai krysset kapteinen over til sydenden av King Williams Island (s. 273) og han beretter videre:

»Upon a conspicuous point, to the westward of Point Gladman, a cairn nearly five feet high was seen, which, although it did not appear to be a recent construction, was taken down, stone by stone, and carefully examined, the ground beneath being broken up with the pickaxe, but nothing was discovered.«

Det nevnes ikke at varden ble oppbygd igjen, men det er vel tvilsomt. Den 26. mai nådde sledegruppen Cape Herschel, hvor de undersøkte en stor varde oppbygd i 1839, Simpson-varden. Men det hadde vært folk der før dem, muligens eskimoer; varden var delvis nedrevet, trolig i håp om å finne et eller annet. Kapteinen gikk allikevel grundig til verks, etter å ha endevendt resten av varden (s. 279):

»For some time we persevered with a pickaxe in breaking up the frozen earth, but nothing whatever was found.«

I mellomtiden hadde sledegruppen til løytnant Hobson nådd nordenden av King Williams Island. Der ble de første sporene etter Franklin-ekspedisjonen funnet ved Cape Felix. Her var det oppsatt en stor varde ved siden av restene etter tre små telt og diverse

annet utstyr (s. 342). Varden ble undersøkt:

»but although the cairn was dug under, and a trench dug all around it at a distance of ten feet, no record was discovered. A Sheet of White paper folded up was found in the cairn, but even under the microscope no trace of writing appears. Two broken bottles (corked) lay amongst the loose stones which had fallen off the cairn, and these may perhaps have contained records«.

Hobson og hans folk fortsatte mot sydvest. Ved Point Victory fant de en stor varde og den første skriftlige beskjeden fra Franklin-ekspedisjonen. Papirene var oppbevart i en metallsylinder (s. 303):

»it was found on the ground amongst a few loose stones which had evidently fallen along with it from the top of the cairn. Hobson removed every stone of this cairn down to the ground and rebuilt it«.

Undersøkelsen av varden ved Cape Felix eller ved Point Victory er illustrert av en ukjent (?) kunstner i figuren nedenfor. Fremstillingen er vel noe overdrevet, men omtrent den samme behandlingen måtte nok vardene på Washington Irving Island gjennomgå i 1875. I tillegg var kaptein Nares i 1876 åpenbart ikke tilfreds med undersøkelsene året før; både byggetomtene og området omkring ble ytterligere gransket.

Senere ekspedisjoner til området ved Kane Basin

Bare noen år etter Nares-ekspedisjonens

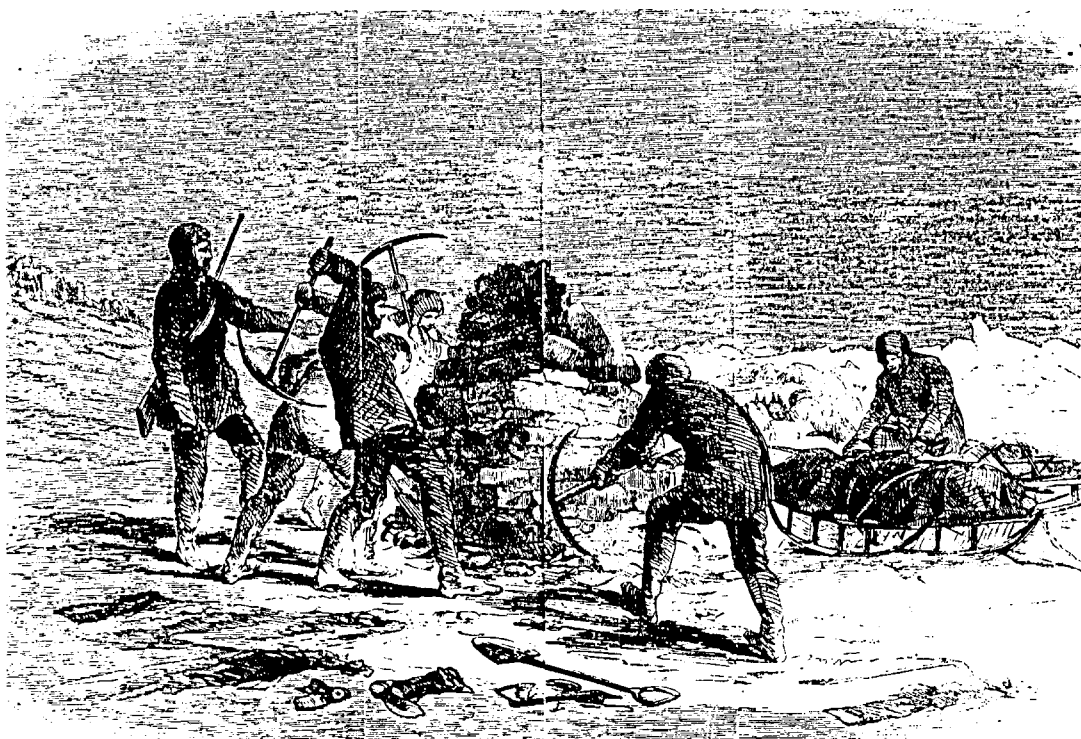
undersøkelser, ble igjen Washington Irving Island besøkt, denne gangen av den amerikanske »Lady Franklin Bay Expedition« ledet av Adolphus W. Greely. Både i 1881 og 1883 besøkte denne ekspedisjonen med skipet Proteus øya, og Greelys trykte beretninger bekrefter uten tvil konklusjonene foran: Det kan umulig ha vært tre varder på øya etter Nares-ekspedisjonens besøk i 1875 og 1876.

Da Nares forlot øya 3. sept. 1876 sto det bare en varde igjen på toppen; det var den store varden de hadde bygd opp av ruinhaugene etter de to gamle »Nordboer-wardene«. Den sto der fremdeles 3. august 1881, da mannskap fra »Proteus« besøkte øya (Greely 1886 vol I: 71):

»As the Proteus passed Washington Irving Island, we picked up our photographer, as well as Dr. Pavy and Lieutenant Lockwood, who had been searching the cairn on the island. The latter officer brought back Captain Nares' record of August, 1875, and September, 1876, which gave a brief account of his visit and action. Copies of these papers were left, and a new record added, which gave briefly our experiences to date«.

Atter en gang ble øya besøkt av Greely-ekspedisjonen den 26. august 1883. Greely forteller (1886 vol II: 105):

»I dropped Seargeant Rice's boat at Washington Irving Island, with orders to examine the cairn and bring in such records as he might find therein. I also directed Rice to observe carefully the condition of the ice to the southward. He reported that the cairn, in which he left a brief record

Figuren ovenfor er hentet fra David Mountfields: *De store oppdagelser* (Oslo 1977: 106). Teksten der er: »Løytnant Hobson og hans folk fra Fox undersøker varden der de fant den siste meldingen fra Franklin-ekspedisjonen«. I teksten foran (s. 102) står det imidlertid feilaktig at dette var en varde som lå på Cape Felix. I originalberetningen til Mc Clintock (s. 283, 367) fremgår det med all tydelighet at denne meldingen ble funnet i en varde ved point Victory lenger sydvest. Figuren ovenfor finnes heller ikke i boken til Mc Clintock, men den må åpenbart være fra en eller annen publikasjon i 1860-årene. Det er derfor noe uklart om den viser undersøkelsen i 1859 av varden ved Point Victory eller Cape Felix. Fremstillingen er i alle tilfelle noe overdreven. Det var neppe nødvendig å gå løs på selve varden med hakke. Derimot hakket de opp både byggetomten og omgivelsene omkring for å finne mulige beskjeder.

setting forth our movements past and contemplated, had been untouched since our visit in 1881«.

Det må sies å være fullstendig urimelig at Greely og hans offiserer ikke skulle ha omtalt andre varder i nærheten.

Den siste ekspedisjonen jeg kort vil omtale er »Oxford University Ellesmere Land Expedition« under ledelse av Edward Shackleton i årene 1934–35. Shackleton og hans følgesvenn passerte Washington Irving Island tidlig i mai 1935, men de var slitne og hadde tidsnød (Shackleton 1939: 227):

»On the night of the 6th we camped just close to the entrance of Dobbin Bay, and from there we made a forced march passing close to Washington Irving Island, but we were pressed for time to pay a visit to the cairn which had been built by Nares, although we should very much have liked to have collected the record which had been left there.«

Det er imidlertid fullt mulig at de kan ha observert varden; og de har i alle tilfelle hatt kjennskap til dens eksistens.

Konklusjon

De to gamle vardene på Washington Irving Island, som kan være oppsatt av nordboere fra Grønland i middelalderen, ble revet av Nares-ekspedisjonen i 1875 og gjenoppbygd som en enkelt varde. Varden sto der i 1881 og 1883, og sannsynligvis i 1935. Den har etter alt å dømme også stått der omkring 1980, siden arkeologen Schledermann ikke omtaler noen ruinhaug etter den. Sannsynligvis inneholdt varden da fremdeles en metallbeholder med kopier av de forskjellige ekspedisjoners beskjeder. Det er ikke kjent at noen hvit mann har besøkt området, før Isaac I. Hayes passerte tett ved Washington Irving Island med hundeslede 1. mai 1861 (Hayes 1867: 326). Både Cape Hawks og øya ble imidlertid oppdaget på avstand av Hayes alt i 1854 (Elisha Kent Kane 1856 vol I: 250, 254). Dog ble vardene først oppdaget av Nares-ekspedisjonen i 1875. Til tross for at varden er ombygd, representerer den et unikt kulturminne om fjerne tiders sjømannsskap og oppdagertrang.

Litteraturfortegnelse:

- George W. Corner: Doctor Kane of the Arctic Seas. Philadelphia 1972.
- Adolphus W. Greely: Three years of Arctic Service. An account of the Lady Franklin Bay Expedition of 1881–84 and the attainment of the farthest north. Vol I og II. New York 1886.
- Isaac I. Hayes: The open Polar Sea. A narrative of a voyage of discovery towards the North Pole, in the Schooner »United States«. London 1867.
- Helge Ingstad: Landet under Leidarstjernen. En ferd til Grønlands norrøne bygder. Oslo 1959.
- Helge Ingstad: The Norse Discovery of America. Volume two. The historical background and the

- evidence of the Norse settlement discovered in Newfoundland. Oslo 1985.
- Gunnar Isachsen: Nordboernes færder til Norderseta. Det Norske Geografiske Selskabs Aarbog XVIII, 1906–1907. Kristiania 1907.
- Gunnar Isachsen: Hvor langt mot nord kom de norrøne grønlandere på sine fangstferder i utbygdene? Norsk Geografisk Tidsskrift. Bind IV-1932/1933. Oslo 1933.
- Elisha Kent Kane: Arctic Explorations: The Second Grinnel Expedition in search of Sir John Franklin, 1853, 54, 55. Vol I og II. Philadelphia 1856.
- Albert Hastings Markham: The Great Frozen Sea. A personal narrative of the voyage of the »Alert« during the arctic expedition of 1875–6. London 1878.
- Leopold Mc Clintock: a Narrative of the discovery of the fate of Sir John Franklin and his companions. London 1860.
- Edward L. Moss: Shores of the Polar Sea. A narrative of the Arctic Expedition of 1875–6. Illustrated by sixteen Chromo-Lithographs and numerous engravings from drawings made on the spot by the author. London 1878.
- David Mountfield: De store Polaroppdagelser. Oslo 1977.
- George S. Nares: Narrative of a Voyage to the Polar Sea during 1875–6 in H. M. Ships »Alert« and »Discovery«. Vol I og II. London 1878.
- Peter Schledermann: Preliminary results of archaeological investigations in the Bache Peninsula region, Ellesmere Island, N. W. T. Arctic, vol, 31, nr. 4, December 1978.
- Peter Schledermann: Norse artifacts on Ellesmere Island. Polar Record, Vol. 19, No. 122, 1979.
- Peter Schledermann: Notes on Norse Finds from the East Coast of Ellesmere Island, N. W. T. Arctic, Vol. 33, nr. 3, September 1980.
- Peter Schledermann: Ellesmere Island. Eskimo and Viking finds in the high arctic. National Geographic, Vol. 159, No. 5, May 1981.
- Peter Schledermann: Nordbogenstande fra Arktisk Canada. Tidsskriftet Grønland, Nr. 5–6–7, juli 1982.
- Edward Shackleton: Arctic Journeys. The story of the Oxford University Ellesmere Land Expedition 1934–35. London 1939.
- Vilhjalmur Stefansson: Greenland. New York 1944.
- Otto Sverdrup: Nyt Land. Fire aar i arktiske egne. Kra. 1903.
- J. Kr. Tornøe: Lysstreif over Norgesveldets Historie. Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelser. Meddelelser Nr. 56, Oslo 1944.

